

Place Attachment in the Historical Texture of Cities Bandar
Case Study: Bandar Lengeh

Omid Ataei¹, Hesamuddin Sotoudeh², Mohammad Ghomayshi³.

1- PhD Student in Architecture, Qeshm Branch, Islamic Azad University, Qeshm, Iran

2- Assistant Professor of Architecture, Qeshm Branch, Islamic Azad University, Qeshm, Iran

3- Assistant Professor of Architecture, Damavand Branch, Islamic Azad University, Damavand, Iran

Received: 1 September 2021

Accepted: 6 January 2022

Extended Abstract

Introduction

Today, due to the dramatic increase in urban population, urban spaces have encountered numerous economic, social, environmental and physical challenges. These challenges have led scientists in various sciences to agree on the importance that the current society going through a long period of instability. Urban instability in its various dimensions has caused the city and contemporary urbanism face new challenges such as diminishing identity and place attachment. However, one of the main bases for paying attention to the sustainability of living in urban spaces is the one's place attachment and activity in urban spaces. This attachment is the factor that turns a space into a place with special sensory and behavioral characteristics for certain individuals. Place attachment not only causes a sense of comfort from an environment, but also makes the achievement of identity for individuals. Place attachment with components such as natural elements and environmental comfort, spatial qualities, accessibility and permeability, functions and activities, furniture and equipment, identity, readability, beauty and symbolism, social interactions and time in urban spaces play an effective role in economic, social and environmental-physical sustainability. Regarding the spatial differences between urban spaces and historical textures of different cities, investigating the situation of a place attachment in the historical and new textures of each city can play an important role in planning different urban textures.

Methodology

The present research is applied and quantitative in terms of purpose and methodology, respectively. Documentary and field methods have been used to collect the required data. The statistical sample size was estimated using Bartlett et al. (2001) table. In the historical texture which included 2046 households, 190 individuals were considered as a statistical sample and in the new texture with 6406 households, 209 individuals were considered as a statistical sample. The main research tool is a researcher-made questionnaire that has been extracted based on theoretical foundations and research records. The first part of the questionnaire is allocated to the individual characteristics of the respondents and the second and third parts are allocated to the dimensions, components, indicators and variables of place attachment in the historical texture and the new texture of Bandar Lengeh. The validity of the questionnaire was confirmed by the opinions of university professors and experts. Cronbach's alpha coefficient indicated the reliability of the tools used.

. Corresponding author (hesam.hds@gmail.com)

Results and discussion

The average age of the historical texture's residents was 44 years (the youngest and the eldest were 23 and 67 years, respectively). The average monthly income status was 2.5 million Tomans and the average residence period of the residents of the historical texture was 26 years. 136 respondents were male and 54 female. 8% of the respondents were illiterate, 18% had primary education, 24% secondary education, 32% diploma and 18% had a university education. The average age of the new texture residents of Bandar Lengeh was 46 years and the youngest and eldest were 19 and 59 years, respectively. The average monthly income status was 3 million Tomans and the average residence period of the new texture residents was 5 years. 142 respondents were male and 67 were female. 5% of the respondents were illiterate, 14% had primary education, 21% secondary education, 28% diploma and 32% had a university education.

Conclusion

The results of the present study showed that the place attachment in the historical texture of Bandar Lengeh is in a proper condition. The result obtained is consistent with the findings of Montazer Al-Hijja et al. (2016) regarding the sense of place in the historical neighborhoods of Yazd, Ananhad et al. (2019) about the place attachment in the old neighborhood of Sagarisazan Rasht, and Yazdani et al (2019) on the place attachment in the outskirts of Ardabil. The results showed that in contrast to the historical texture of Bandar Lengeh, the general situation and most of its components in the new texture of this city are in an unfavorable situation. The results of the study are consistent with the studies of Bezi et al. (2014), Sarai et al. (2016), and Mohammad Moradi et al. (2019) who have pointed to the unfavorable situation of the place attachment. Regarding the comparison of the place attachment in the historical and new texture of Bandar Lengeh, the results showed that at the level of 95% confidence, the place attachment status in the historical texture is better than the new texture of this city which is consistent with the results of Montazer Al-Hijja et al. (2016) regarding the place attachment of historical and new neighborhoods of Yazd. According to the results of the proper condition of the historical texture of Bandar Lengeh in comparison with the new texture in terms of the place attachment and its components, preservation, and recreation of the historical texture of Bandar Lengeh is necessary and inevitable. It is suggested that in designing and developing the new texture of this city, more attention be paid to the components of the place attachment, especially natural elements and environmental comfort, etc., and the historical texture of Bandar Lengeh be used as a model for the planning and managing new urban texture. Limitations of the research include the prevalence of Covid19 and the reluctance of citizens to complete the questionnaire. In order to increase the coherence of the subject under study and fill the gap in this field, according to the results, the suggestions are the study of factors affecting the place attachment in the historical context of Bandar Lengeh in the form of a native model; Identifying the key drivers affecting the place attachment in the historical context of Bandar Lengeh with a future research approach.

Keywords: Urban Sustainable Development, Historical Texture, Modern Texture, Place Attachment, Bandar Lengeh.

تبیین حس تعلق به مکان در بافت تاریخی شهرهای بندری مطالعه موردی: بندر لنگه*

امید عطایی - دانشجوی دکترای معماری، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران
حسام‌الدین ستوده^۱ - استادیار معماری، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران
محمد قمیشی - استادیار معماری، واحد دماوند، دانشگاه آزاد اسلامی، دماوند، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۱۰

چکیده

حس تعلق به مکان به‌عنوان عامل ارتقاء دهنده تعامل و ارتباط میان فرد با محیط، رفاه ذهنی فرد، سطح امنیت و مشارکت شهروندان و در مؤثر در فرایند بازآفرینی شهری و کاهش استرس و افسردگی یکی از عناصر کلیدی توسعه پایدار محلی در فضاهای شهری است که در دهه‌های اخیر تاکنون، مورد توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان توسعه قرار گرفته است. در اکثر فضاهای شهری کنونی ایران، تقابل شدیدی میان بافت‌های تاریخی و جدید شکل گرفته است که در صورت برنامه‌ریزی یکپارچه و منسجم، می‌توان از تقابل موجود به‌عنوان فرصتی برای تعامل و هم‌افزایی در راستای توسعه کالبدی - فضایی و اجتماعی - اقتصادی دو بافت مذکور بهره برد. هدف پژوهش کاربردی حاضر که با روش کمی انجام گرفته است، بررسی تطبیقی حس تعلق به مکان در بافت تاریخی و جدید شهرهای بندری ایران است که به‌صورت مطالعه موردی، در بندر لنگه انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش را سرپرستان خانوار ساکن در بافت تاریخی و جدید شهر بندر لنگه تشکیل می‌دهد که از میان آن‌ها ۳۹۹ نفر (۱۹۰ نفر در بافت تاریخی و ۲۰۹ نفر در بافت جدید) به‌عنوان نمونه آماری در نظر گرفته شده‌اند. نتایج پژوهش نشان داد میانگین محاسبه شده برای حس تعلق به مکان در بافت تاریخی با مقدار ۴/۰۲۲ به‌صورت معناداری بیشتر از حد متوسط (عدد ۳ به‌عنوان مبنای آزمون) بوده است و میانگین محاسبه شده حس تعلق مکانی برای بافت جدید با مقدار ۲/۶۸، در سطح پایین‌تر از متوسط قرار داشته است. نتایج نشان داد در بافت تاریخی بیشترین و کمترین میانگین حس تعلق به مکان به مؤلفه‌های عناصر طبیعی و آسایش محیطی و مبلمان و تجهیزات به ترتیب با میانگین ۴/۴۲ و ۳/۴۷ اختصاص یافته است و در بافت جدید مؤلفه‌های مبلمان و تجهیزات و عناصر طبیعی و آسایش محیطی به ترتیب با میانگین ۴/۱۳ و ۲/۱۲ دارای بیشترین و کمترین میانگین بوده‌اند. نتایج آزمون لون با سطح معناداری کوچک‌تر از ۰/۰۵، نشان دهنده عدم برابری واریانس حس تعلق به مکان در بافت تاریخی و جدید بود و نتایج آزمون t مستقل با مقدار ۲۴/۹۵ نشان داد در سطح اطمینان ۹۵ درصد، حس تعلق به مکان در بافت تاریخی شهر بندر لنگه نسبت به بافت جدید آن در سطح بالاتری قرار دارد. بنابراین در راستای تقویت حس تعلق به مکان در بافت‌های جدید شهری، باید ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های حس تعلق به مکان در بافت تاریخی را به‌عنوان الگوهای معماری بومی - سنتی، مورد توجه ویژه قرار داد.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار شهری، بافت تاریخی، بافت جدید، حس تعلق به مکان، بندر لنگه.

۱. این مقاله برگرفته از رساله دکترای آقای امید عطایی در رشته معماری به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد قشم می‌باشد.

مقدمه

امروزه به واسطه افزایش چشمگیر جمعیت شهرنشین، فضاهای شهری با چالش‌های اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی متعددی مواجه شده‌اند (Bouwmeester & Hartmann, 2021: 1). این چالش‌ها سبب شده‌اند دانشمندان علوم مختلف در ارتباط با این مهم که، جامعه کنونی یک دوره طولانی‌مدت ناپایداری را طی می‌کند، با هم توافق عمومی داشته باشند (Steffen et al., 2004: 36). ناپایداری شهری در ابعاد مختلف آن سبب شده است شهر و شهرسازی معاصر با چالش‌های تازه‌ای مانند کم‌رنگ شدن هویت و حس تعلق به مکان مواجه شود (دانشپور و صفار سبزواری، ۱۳۹۷: ۱۲۶). این در حالی است که یکی از پایه‌های اصلی توجه به پایداری سکونت در فضاهای شهری، حس تعلق به محل زیست و فعالیت خود در فضاهای شهری است. این حس، عاملی است که موجب تبدیل یک فضا به مکانی با خصوصیات حسی و رفتاری ویژه برای افراد خاص می‌شود. حس مکان و تعلق مکانی علاوه بر اینکه موجب احساس راحتی از یک محیط می‌گردد، باعث دستیابی به هویت برای افراد می‌شود (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۲). در شرایط حاضر، در بهترین حالت، بناهای احداثی در بافت موجود تنها پاسخگوی نیاز به سرپناه کاربران می‌باشد و توجهی به نیازهای روان‌شناختی آن‌ها نشده است (عنانهاد و همکاران، ۱۳۹۸: ۷۴). فقدان حس مکان در توسعه شهری به‌ویژه در فضاهای جدید شهرها و به تبع آن، عدم احساس تعلق به آن‌ها از مشکلات پنهانی است که درازمدت احساس بی‌ریشگی را در ساکنان این محیط‌ها دامن می‌زند و رابطه انسان‌ها را با یکدیگر و با محیط زندگی‌شان به بی‌تفاوتی می‌کشاند (دانش‌پایه و حبیب، ۱۳۹۶: ۱۸). این در حالی است که از دیدگاه برنامه‌ریزی شهری، فضای شهر به‌عنوان محیط‌زیست انسانی باید بتواند شرایط و بسترهای لازم را برای تعاملات دوسویه (تعاملات اجتماعی - فرهنگی انسان با انسان و محیط) و درک بهتر محیط فراهم نماید و این ممکن نمی‌گردد، مگر آنکه انسان نسبت به محیط احساس تعلق خاطر نماید. در واقع بدون احساس تعلق به مکان نمی‌توان به احساس زیبایی و لذت زیبایی‌شناختی دست‌یافت (ولدیگی و حبیبیان، ۱۳۹۴: ۴۵-۴۴). حس تعلق به مکان مفهومی چندبعدی است که محققین رشته‌های مختلف (جامعه‌شناسی، روانشناسی محیطی و طراحان محیطی) جنبه‌های گوناگون این مفهوم را مورد ارزیابی قرار داده‌اند (Trentelman, 2009: 191; Windsong, 2010: 209). بعضی از محققان وجود حس تعلق به مکان را از چندین جهت مثبت ارزیابی کرده‌اند. اول آنکه حس تعلق به مکان باعث برآورده شدن بسیاری از نیازهای روحی انسان مانند (داشتن احساس امنیت، آزادی، حریم، آسایش روانی و فیزیولوژیکی) می‌گردد (Scannell & Gifford, 2017: 256) و از سوی دیگر باعث ارتقاء الگوهای رفتاری افراد شده (Vaske & Kobrin, 2001: 16) و با ایجاد احساس مسئولیت‌پذیری افراد را وادار به حل مسائل و بحران‌های مکان و فضای کالبدی می‌نماید (Comstock et al, 2010:1; Scannell & Gifford, 2010: 2). در ایران، میان بخش‌های مختلف فضای شهری، بافت تاریخی، از نظر فرهنگی، تاریخی، سیاسی و اقتصادی، جزو بخش‌های با ارزش هستند (صدریان و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۶). بافت‌های تاریخی، ظرافت و زیبایی و نیز روح خلاق مردمی، بالأخص هویت را به نمایش می‌گذارند که طی سالیان دراز آن‌ها را بر طبق سنن، فرهنگ و نوع معیشت خود به وجود آورده‌اند (دانشپور و شیرینی، ۱۳۹۴: ۱۹-۱۸). در میان عوامل اثرگذار بر بافت‌های تاریخی، حس تعلق به مکان نقشی مؤثر و زمینه‌ساز در روند مشارکتی ساکنان و انجام امور به‌صورت جمعی داشته است (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰). با این‌وجود امروزه بافت تاریخی با مشکلات متعددی مواجه شده‌اند و بیش از سایر بخش‌ها، مورد تهدید قرار دارند (مسعود و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۰). این در حالی است ساختار شهرهای امروزی و به‌نوعی بافت جدید شهری، با مشخصه‌هایی نظیر گسسته شدن مفهوم محلات، پیدایش فضاهای جدید شهری با معماری بیگانه با فرهنگ بومی (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰)، حاکمیت نظم خشک مقیدی به‌جای تنوع اجتماعی (دانشپور و شیرینی، ۱۳۹۴: ۱۹-۱۸)، بحران هویت، فقدان پویایی و رابطه □ احساسی و عاطفی میان ساکنان (محمدمرادی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۷۴)، شناخته می‌شوند. علی‌رغم اثر قابل توجه حس تعلق به مکان بر پایداری محلات مسکونی، بررسی‌ها نشان می‌دهد آگاهی از وضعیت حس تعلق به مکان ساکنان در بافت‌های تاریخی و جدید شهری، نقش بسزایی را در کمک به مدیران و متخصصان در حفاظت از میراث معماری به‌ویژه بافت تاریخی خواهد داشت (حق‌پرست و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۱۱). شهر بندرلنگه به‌عنوان یکی از

قدیمی‌ترین بندرها جهان، با ۳۰۴۳۵ نفر جمعیت، طی دوره‌های مختلف دستخوش تغییرات اقتصادی، اجتماعی و کالبدی شده است. در حال حاضر فضای کالبدی و فیزیکی شهر به‌گونه‌ای است که به‌وضوح می‌توان بافت تاریخی و جدید شهر را از هم تمایز داد. از کل جمعیت شهر بندرلنگه، بیش از ۸ هزار نفر در بافت تاریخی شهر سکونت دارند. با توجه به اهمیت حس تعلق به مکان در پایدار محلات مختلف شهری و همچنین اهمیت حفاظت از بافت تاریخی این شهر، سؤال‌های اساسی که محققان در پژوهش حاضر به دنبال بررسی آن هستند عبارت‌اند از: وضعیت حس تعلق به مکان در میان ساکنان بافت تاریخی و جدید شهر بندرلنگه به چه صورتی است؟ و آیا میان بافت تاریخی و جدید شهر بندرلنگه به لحاظ حس تعلق به مکان تفاوت آماری معناداری وجود دارد؟

با توجه به اهمیت مبحث تعلق حس به مکان در پایداری بافت‌های تاریخی و حتی بافت‌های جدید شهری، در این زمینه مطالعات مختلفی صورت گرفته است که در ادامه به نتایج چند مطالعه مهم اشاره شده است. نتایج پژوهش بزی و همکاران (۱۳۹۳) در خصوص وضعیت حس تعلق به مکان در محلات شهر خرم‌آباد نشان داد وضعیت کلی حس تعلق به مکان در محدوده مطالعاتی در سطح ضعیفی قرار دارد و متغیرهای سال‌های سکونت افراد در یک مکان، سن، جنس، تحصیلات، ویژگی‌های فیزیکی و کالبدی، تاریخی و فرهنگی، قدمت مکان، وجهه مکان، دسترسی به خدمات در مکان، پوشش گیاهی، نمای خیابان‌ها، بافت مکان، وجود و یا نزدیکی اماکن تفریحی و گذران اوقات فراغت در مکان، بر حس تعلق به مکان شهروندان خرم‌آبادی تأثیرگذار بوده‌اند. یافته‌های پژوهش مشکینی و همکاران (۱۳۹۳) در خصوص حس تعلق به مکان در شهر جدید هشتگرد نشان داد بین چهار متغیر مدت سکونت، احساس امنیت ساکنان در محل، رضایت از دسترسی به خدمات شهری و میزان فعالیت‌های اجتماعی و جمعی با حس تعلق مکانی رابطه معناداری وجود دارد. به این صورت که هر چه مدت سکونت، میزان خدمات شهری، امنیت محل و فعالیت‌های اجتماعی و جمعی ساکنان بیشتر گردد، حس تعلق مکانی ساکنان شهر جدید هشتگرد نیز، افزایش می‌یابد. منتظرالحجه و همکاران (۱۳۹۵) در مطالعه‌ای عوامل مؤثر بر ایجاد حس مکان در مراکز محله‌های تاریخی و جدید در شهر یزد را بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داد حس تعلق مکانی در بافت تاریخی نسبت به بافت جدیدی شهری در سطح بالاتری قرار دارد و متغیرهای عوامل طبیعی، کیفیت فضایی، دسترسی و نفوذپذیری، عملکرد و فعالیت، مبلمان شهری، هویت، خوانایی، زیبایی و نماد، تعاملات اجتماعی و زمان از عوامل مؤثر بر حس تعلق مکانی در بافت‌های تاریخی هستند. سرایی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی شاخص‌های تعلق مکانی ساکنان بافت قدیم شهر کاشان ارزشیابی کرده‌اند. نتایج پژوهش نشان میانگین محاسبه شده برای حس تعلق به مکان با مقدار $2/81$ ، پایین‌تر از حد متوسط ارزشیابی شده است که دلیل اصلی آن تغییر و عدم رعایت مشخصه‌های هویت بافت قدیم شهر کاشان مانند خوانایی، بافت، ابعاد زیباشناختی، مقیاس و ... است. نتایج پژوهش عنانهاد و همکاران (۱۳۹۸) در خصوص سنجش حس تعلق به مکان و حفظ هویت واحدهای مسکونی در محله قدیمی ساغری سازان رشت نشان داد پاسخگویان از نظر حس تعلق به مکان سکونتی در وضعیت مطلوبی قرار دارند. یافته‌های پژوهش یزدانی و همکاران (۱۳۹۸) باهدف بررسی و تحلیل حس تعلق به مکان در محلات سیزده‌گانه حاشیه شهر اردبیل نشان داد وضعیت حس تعلق مکانی با میانگین $3/18$ ، بالاتر از حد متوسط بوده است و بین متغیرهای انسجام و تعامل اجتماعی با حس مکان ارتباط معنی‌دار مثبت و مستقیم وجود دارد و متغیرهای مشارکت اجتماعی، مسئولیت‌پذیری و آگاهی و دانش بر حس مکان تأثیری ندارند. محمدمراد و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای حس مکان و مؤلفه‌های مؤثر بر آن را در بافت تاریخی تهران (محله تاریخی امامزاده یحیی) بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داد که حس مکان ساکنان محله امامزاده یحیی در سطح پایینی قرار دارد و از دلایل آن می‌توان به نارضایتی ساکنان از عوامل کالبدی، اجتماعی، فعالیتی و معنایی در محله اشاره کرد. همچنین نتایج نشان داد منظر شهری و چشم‌انداز، مصالح ساختمان‌ها و بدنه، کیفیت زندگی در مکان، راحتی و آسایش در محله، سرزندگی و شادابی محله، زیبایی محله، فعالیت‌ها و تعاملات اجتماعی، پاکیزگی و اقدامات بهداشتی، فعالیت‌های تفریحی در محله، خاطرات، پیوند و نزدیکی به آشنایان و هماهنگی با فرهنگ، از عوامل مؤثر بر القای حس تعلق به مکان در بافت تاریخی مورد مطالعه هستند.

مبانی نظری

فرسودگی بناهای تاریخی و مراکز قدیمی شهرها و عدم اختصاص بودجه کافی برای مرمت آن‌ها، توسعه ساخت‌وسازهای جدید در مراکز قدیمی و بافت‌های تاریخی بدون توجه به هویت و زمینه آن‌ها و از طرف دیگر کمبود تسهیلات مناسب و عواملی از این قبیل، منجر به دور افتادن مراکز قدیمی شهرها از روند رو به رشد سایر قسمت‌های شهر شده است و در صورت ادامه این روند، این مناطق به بافت‌هایی ناکارآمد تبدیل خواهند شد و به تهدیدی جدی قلمداد خواهند شد (دانشپور و صفار سبزواری، ۱۳۹۷: ۱۲۶). یکی از مفاهیم کلیدی در راستای پایداری بافت تاریخی، محلات قدیمی و ارتقای کیفیت محیط‌های شهری و انسانی، حس تعلق به مکان است. این حس که عامل مهمی در شکل‌گیری پایه‌های ارتباطی استفاده‌کنندگان و محیط است، در نهایت منجر به ایجاد محیط‌های با کیفیت شهری خواهد شد (قشقایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۶۲؛ میرزاحمدی و تقی‌پور قصابی، ۱۳۹۸: ۷۹). مفهوم حس تعلق به مکان توسط نظریه‌پردازان مختلف مورد کنکاش واقع شده است (Relph, 2007: 19). در حس تعلق به مکان، کلمه «تعلق» بر احساس تأکید دارد و کلمه «مکان» بر قرارگاه‌های محیطی که مردم به‌طور احساسی و فرهنگی بدان تعلق یافته‌اند، دلالت دارد (سیاوش‌پور و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۶). بر این اساس مکان هر موقعیت محیطی است که باعث ایجاد تجربه، عکس‌العمل و معنی برای افراد می‌شود (Seaman, 2013: 150) و بر چگونگی ارتباط انسان با فضا و آفرینش مکان توسط وی تأکید دارد و تفاوت میان ارزیابی مردم از مکان‌ها ناشی از تفاوت میان انسان‌ها است (Castello, 2016: 48). حس مکان، پیوند عاطفی و ارتباط درونی میان انسان و مکان، نوع ادراک محیطی او و حس کلی انسان به مکان تعریف می‌شود و از دیدگاه جغرافی دانان و برنامه‌ریزان شهری منجر به پایداری محیط سکونت می‌گردد (Chen & Sekar, 2018: 269; ذکر و جمالزاده، ۱۳۹۷: ۲۹۴). حس تعلق به مکان نقطه مقابل حس بی‌مکانی است، حس بی‌مکانی به احساس عدم تعلق به مکان که ناشی از فقدان تنوع است اشاره دارد (بزی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲). حس تعلق به مکان حسی است که پس از ادراک و قضاوت نسبت به محیط در فرد ایجاد می‌شود (Jiven & Larkham, 2003: 68) و همچنین از آن به‌عنوان پیوندی که مردم میان خود و مکان‌ها برقرار می‌کنند یاد شده است (Lewicka, 2008: 211). با این تفاسیر بررسی‌ها نشان می‌دهد پایه‌گذاری هرگونه نگرش، ترسیم چشم‌انداز و امکان‌سنجی و ارزیابی در خصوص سازوکار و کم و کیف شکل‌گیری، احراز و تشخیص حس مکان در فضاهای شهری، از نقطه نظر ساکنان و درعین حال بسترسازی، برنامه‌ریزی و اقدام در زمینه هدایت، تسریع و ارتقای حس تعلق مکان، در گرو توجه هم‌زمان به معیارها و شاخص‌های تعلق مکانی است (دانش‌پایه و حبیب، ۱۳۹۶: ۲۷). بر اساس رویکردهای مختلف می‌توان چنین عنوان کرد که حس تعلق برآیند سه عامل فرد، دیگران و محیط است که در یک فرایند سه‌قطبی، حس تعلق را ایجاد می‌کند. بر این اساس و در نظر گرفتن رویکردهای مختلف به حس تعلق مانند رویکردهای معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی، عوامل تشکیل‌دهنده حس تعلق به صورت زیر است:

عوامل ادراکی - شناختی فردی

شناخت و ادراک فرد از یک مکان از شروط اولیه برای ایجاد حس تعلق به مکان است. به این منظور محیط‌های با خوانایی و تمایز کالبدی برای استفاده‌کنندگان جزء محیط‌های مطلوب بوده و ادراک و شناخت بهتری از سوی افراد در آن صورت می‌گیرد. عوامل کالبدی مانند مشخص نمودن حرایم، حدود مالکیت و همسایگی‌ها، از مهم‌ترین عوامل ادراک مناسب انسانی از محیط است که فرد بر اساس انگیزش‌های خود به کنکاش و تجربه از محیط می‌پردازد (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۷؛ میرزاحمدی و تقی‌پور قصابی، ۱۳۹۸: ۸۴؛ Kyle, 2013: 24; Warzecha & Lime, 2001: 5).

عوامل اجتماعی - فرهنگی

به همان نسبت که عوامل ادراکی - شناختی فردی در شکل‌گیری حس تعلق به‌عنوان گام اولیه در این مسیر می‌باشند، نقش متغیرهای اجتماعی نظیر فرهنگ، نمادها و نشانه‌های اجتماعی نیز از اهمیت بالایی برخوردارند. در اصل همه انسان‌ها دارای نیاز اجتماعی هستند و در هرم نیازهای انسانی در جستجوی تعلق به خویشاوندان و دوستان می‌باشند. در این مرتبه از حس تعلق، محیط به‌عنوان بستر فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی است که افراد، عناصر کالبدی را بر اساس

ادراک و نظام ساختار شناختی خود کشف، تفسیر و تعبیر می‌کنند. در این دسته از عوامل، عناصر کالبدی نظیر فرم‌ها شامل اشکال، بافت و رنگ منبعث از لایه‌های اجتماعی محیط نقش ارتباطی با استفاده‌کنندگان ایفا می‌نمایند که هر یک بر اساس داده‌های فرهنگی در طول تاریخ معماری محیط، به‌دست‌آمده و حاوی معنا خاص خود می‌باشند (جوان فروزنده و مطلبی، ۱۳۹۰: ۳۳؛ قنبران و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۴-۵۰)

عوامل محیطی - کالبدی

این دسته از عوامل بر اساس نظریه مکان - رفتار در روانشناسی محیطی، به دسته‌بندی محیط به دو عامل مهم فعالیت و کالبد می‌پردازند. فعالیت‌های حاکم در یک محیط را بر اساس عوامل اجتماعی، کنش‌ها و تعاملات عمومی انسان‌ها تعریف می‌کنند و کالبد را به همراه متغیرهای فرم و ساماندهی اجزاء، به‌عنوان مهم‌ترین عوامل در شکل‌گیری حس تعلق محیط ارزیابی می‌نمایند. عناصر کالبدی از طریق ایجاد تمایز محیطی، ارتباط درون و بیرون در فضاها به ایجاد حس تعلق می‌پردازند. شکل، اندازه، رنگ، بافت و مقیاس به‌عنوان ویژگی‌های فرم هر یک نقش مؤثر در شکل‌گیری حس تعلق داشته و نوع ساماندهی و چیدمان اجزاء کالبدی نیز عامل مؤثر دیگر می‌باشد. در طراحی هر یک از متغیرهای رنگ، شکل، بافت، مقیاس و نوع ساماندهی بر اساس نیازهای انسانی و تأمین نوع فعالیت موردنظر در فضاها از اهمیت خاصی برخوردار می‌شوند که بیانگر قابلیت محیطی است که فرم عملکرد را شکوفا می‌کند (جوان فروزنده و مطلبی، ۱۳۹۰: ۳۴-۳۳؛ Eisenhauer, 2003: 421; Bonaiuto & et al 2002:1). در مجموع می‌توان عناصر ابعاد و مؤلفه‌های اصلی حس تعلق به مکان را در جدول زیر مشاهده نمود. لازم به ذکر است مؤلفه‌های حس تعلق به مکان شامل شاخص‌ها و متغیرهای متعددی هستند که در بخش روش تحقیق شرح داده شده‌اند.

جدول شماره ۱. عوامل تشکیل‌دهنده حس تعلق به مکان

ابعاد	مؤلفه‌ها	منابع
کالبدی - فضای و طبیعی	❖ عناصر طبیعی و آسایش محیطی	جوان فروزنده و مطلبی، ۱۳۹۰: ۳۳؛ مشکینی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۶-۴۷
	❖ کیفیت‌های فضایی	قنبران و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۴-۵۰
	❖ دسترسی و نفوذپذیری	میرزاحمدی و تقی‌پور قصابی: ۱۳۹۸: ۸۴
	❖ کارکردها و فعالیت‌ها	
ادراکی - شناختی	❖ مبلمان و تجهیزات	Warzecha & Lime
	❖ هویت	Bnaiuto & et 2001:59
	❖ خوانایی	Eisenhauer & al 2002:1 و Kyle 2013:24
اجتماعی - فرهنگی	❖ زیبایی و نماد	
	❖ تعاملات اجتماعی	
	❖ زمان	

بررسی مبانی نظری و ادبیات پژوهش نشان می‌دهد حس تعلق مکان از عناصر کلیدی مؤثر بر پایداری بافت تاریخی و محلات شهری است که دارای ابعاد و مؤلفه‌های متعددی است و عوامل متعددی نیز بر آن اثرگذارند. در صورت بررسی وضعیت حس تعلق به مکان در فضاهای شهری و شناسایی عناصر کلیدی مرتبط با آن، می‌توان ضمن ارتقای سطح حس تعلق به مکان زمینه‌های پایداری محلات قدیمی و بافت تاریخی و همچنین بافت‌های جدید شهری را فراهم آورد. باین‌وجود بررسی‌ها نشان می‌دهد در خصوص حس تعلق به مکان در بافت‌های تاریخی و مقایسه آن با بافت‌های جدید شهری و همچنین عوامل مرتبط با آن مطالعات اندکی انجام گرفته است. این در حالی است که در خصوص حس تعلق مکانی به بافت تاریخی شهرهای ساحلی خلاً مطالعاتی شدیدی وجود دارد و انجام پژوهش حاضر می‌تواند مبنایی بر سایر پژوهش‌های آتی در این زمینه باشد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش از نوع پژوهش‌های کمی است و باهدف کلی بررسی تطبیقی حس تعلق به مکان در بافت تاریخی و جدید شهر بندرلنگه و شناسایی متغیرهای اجتماعی و اقتصادی مرتبط با آن انجام شده است. برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های موردنیاز از روش‌های اسنادی (مطالعه کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها، پایان‌نامه‌ها و...) و میدانی (تکمیل پرسشنامه) استفاده شده است. با توجه به عنوان پژوهش، برای مقایسه حس تعلق به مکان در دو بافت تاریخی و جدید شهر بندرلنگه، دو جامعه آماری متفاوت وجود دارد و با توجه عدم امکان سرشماری و مشکلات مربوط به آن، با استفاده از جدول (10: Bartlett & et al 2001) که یکی از روش‌های رایج برآورد حجم نمونه آماری است، حجم نمونه آماری برآورد گردید به این صورت که در بافت تاریخی این شهر که شامل ۲۰۴۶ خانوار بود، ۱۹۰ نفر به عنوان نمونه آماری در نظر گرفته شد و در بافت جدید با ۶۴۰۶ خانوار، ۲۰۹ نفر به عنوان نمونه آماری در نظر گرفته شد. ابزار اصلی پژوهش برای گردآوری داده‌های میدانی، پرسشنامه محقق ساخته است که با استناد به مبانی نظری و سوابق پژوهش استخراج شده است. پرسشنامه مذکور در سه بخش اصلی طراحی شده است. بخش اول به ویژگی‌های فردی پاسخگویان اختصاص دارد. بخش دوم و سوم پرسشنامه به ابعاد، مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و متغیرهای حس تعلق به مکان در بافت تاریخی و بافت جدیدی شهر بندرلنگه اختصاص یافته است. برای بررسی روایی (صوری) پرسشنامه مذکور از نظرات اساتید دانشگاهی، کارشناسان و متخصصان مربوطه استفاده شده است. به این صورت که پس از طراحی پرسشنامه اولیه و ارجاع آن به استاد راهنما و کارشناسان مربوطه و انجام چندین مرحله اصلاح، روایی پرسشنامه تأیید شده است. همچنین برای بررسی پایایی آن، از پیش‌آزمون استفاده شده است. به این صورت که تعداد ۳۰ پرسشنامه در خارج از محدوده مطالعاتی توزیع و تکمیل شد و ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای بخش‌های مختلف پرسشنامه، بالاتر از ۰/۷ بود و نشان‌دهنده پایایی ابزار مورد استفاده بود (جدول ۲). برای توزیع پرسشنامه در محدوده مورد مطالعه در میان بافت تاریخی و بافت جدید شهر بندرلنگه شیوه کاملاً تصادفی استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده متناسب با سؤالات پژوهش از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است.

جدول ۲. بخش‌های مختلف پرسشنامه و بررسی پایایی آن‌ها

بخش	ابعاد	مؤلفه‌ها	شاخص‌ها	تعداد متغیرها	آلفای کرونباخ
حس تعلق به مکان کالبدی - فضایی	طبیعی	عناصر طبیعی و آسایش	میزان استفاده از عناصر طبیعی	۴	۰/۷۴۸
			میزان وجود تمهیدات آسایش اقلیمی	۳	
		محیطی	میزان تضاد و تنوع بصری	۴	
			میزان وجود مرز و قلمرو کالبدی	۳	
	کیفیت‌های فضایی	کیفیت‌های فضایی	میزان وجود مقیاس انسانی	۴	
			میزان وجود چشم‌اندازهای متنوع و مطلوب	۴	
		دسترسی و نفوذپذیری	میزان وجود عناصر تعریف‌کننده ورودی	۴	
			میزان دسترسی	۴	
			میزان کیفیت مسیرها	۴	
			میزان تنوع کاربری‌ها	۵	
کارکردها و فعالیت‌ها	کارکردها و فعالیت‌ها	میزان وقوع فعالیت‌های مختلف	۵		
		میزان قابلیت فضا برای حضور همه اقشار	۴		
	مبلمان و تجهیزات	میزان وجود مبلمان و تجهیزات شهری	۴		
		میزان تنوع و جذابیت در مبلمان شهری	۴		
حس تعلق به مکان شماختی - ادراکی	هویت	هویت	میزان نورپردازی مناسب در شب	۳	۰/۸۷۳
			میزان وجود عناصر شاخص و هویت‌مند	۴	
		خوئانی	میزان وجود مفاهیم نمادین در فرم ظاهری	۵	
			میزان وجود مفاهیم نمادین در کارکرد	۴	
	خوئانی	هویت	میزان به‌یادماندنی بودن فضا	۳	
			میزان قابل‌شناسایی بودن فضا	۴	

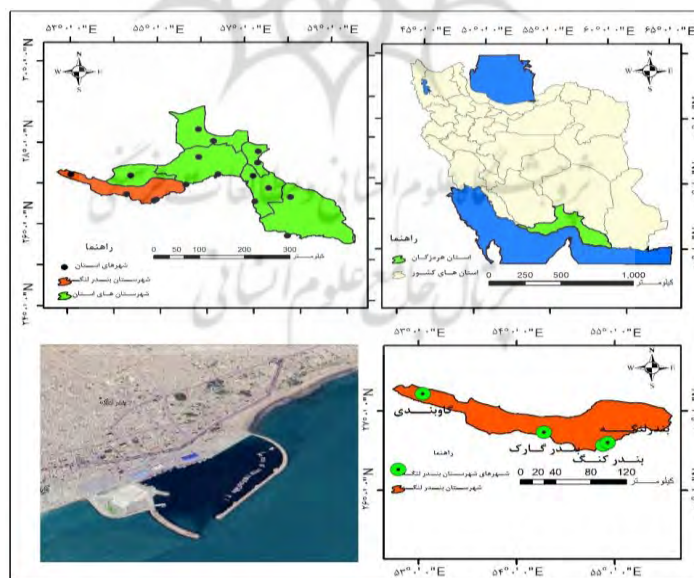
	۳	میزان سهولت در آدرس‌دهی فضا	
	۳	میزان سهولت درک فرم و عملکردهای عرضه‌شده	
	۴	میزان استفاده از نمادهای بومی و نشانه‌ها	زیبایی و نماد
	۳	میزان زیبایی و نظم فضا	
	۳	میزان حضور مردم در فضا	
	۳	میزان امکان انجام فعالیت‌های اجتماعی	تعاملات اجتماعی
۰/۷۸۱	۳	میزان وجود امنیت	
	۳	میزان تمایل به مشارکت	
	۴	میزان بسترسازی برگزاری مراسم مختلف	زمان

فرهنگی - اجتماعی

منبع: (جوان فروزنده و مطلبی، ۱۳۹۰: ۳۳؛ مشکینی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۷-۴۶؛ قنبران و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۴-۵۰؛ میرزامحمدی و تقی‌پور قصابی، ۱۳۹۸: ۸۴؛ Warzecha & Lime 2001:59; Bnaiuto & et al 2002:1; Kijak 2013:24)

محدوده مورد مطالعه

بر اساس نتایج آخرین سرشماری نفوس و مسکن، جمعیت شهر بندرلنگه، به‌عنوان یکی از شهرهای استان هرمزگان، ۳۰۴۳۵ نفر در قالب ۸۴۵۲ خانوار بوده است (شکل ۱). از کل جمعیت شهر بندرلنگه، ۸۱۳۶ نفر (معادل ۲۶/۷ درصد جمعیت کل شهر) در بافت تاریخی شهر سکونت دارند و ۲۲۲۹۹ نفر در بافت جدید شهر سکونت دارند. به‌واسطه موقعیت استراتژیک تجاری - بندری، ساحلی و مرزی شهر بندرلنگه و معماری کهن و آثار و بافت تاریخی آن، این شهر در دوران قاجاریه به عروس بندرهای ایران و مرورید خلیج‌فارس معروف شده است. همچنین با توجه به وجود آثار تاریخی متعدد در شهر بندرلنگه، این شهر را شهر مساجد و بُرکه‌ها (آبانبار) نامیده‌اند. از دیگر آثار تاریخی شهر بندرلنگه می‌توان به عمارت فکری به‌عنوان یکی از الگوهای اصیل معماری جنوب کشور، مسجد ملک بن عباس، مسجد شیخی، بافت تاریخی آن‌هم اکنون محلات بلوکی، مساء، سعبه ای و ... زیرمجموعه آن هستند، اشاره کرد.

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه در کشور و استان

بحث و یافته‌ها

یافته‌های حاصل از پرسشنامه‌های تکمیل‌شده در میان ساکنان بافت تاریخی نشان می‌دهد میانگین سنی، ۴۴ سال بوده است و در این میان سن جوان‌ترین و مسن‌ترین پاسخگو، به ترتیب ۲۳ و ۶۷ سال می‌باشد. در خصوص وضعیت درآمد ماهیانه و مدت اقامت ساکنان بافت تاریخی نتایج نشان می‌دهد میانگین این دو متغیر به ترتیب ۲/۵ میلیون تومان و ۲۶

سال است. بررسی وضعیت جنسی پاسخگویان نشان می‌دهد ۱۳۶ نفر از پاسخگویان مرد و ۵۴ نفر زن بوده‌اند. در خصوص وضعیت تحصیلی آن‌ها یافته‌ها نشان داد ۸ درصد پاسخگویان بی‌سواد، ۱۸ درصد دارای تحصیلات در حد ابتدایی، ۲۴ درصد در حد راهنمایی، ۳۲ درصد در سطح دیپلم و متوسطه و ۱۸ درصد دارای تحصیلات دانشگاهی (کاردانی، کارشناسی و کارشناسی ارشد) بوده‌اند. همچنین یافته‌های حاصل از پرسشنامه‌های تکمیل شده در میان ساکنان بافت جدید شهر بندرلنگه نشان داد میانگین سنی، ۴۶ سال بوده است و در این میان سن جوان‌ترین و مسن‌ترین پاسخگو، به ترتیب ۱۹ و ۵۹ سال می‌باشد. در خصوص وضعیت درآمد ماهیانه و مدت اقامت ساکنان نتایج نشان می‌دهد میانگین این دو متغیر به ترتیب ۳ میلیون تومان و ۵ سال است. بررسی وضعیت جنسی پاسخگویان نشان می‌دهد ۱۴۲ نفر از پاسخگویان مرد و ۶۷ نفر زن بوده‌اند. در خصوص وضعیت تحصیلی آن‌ها یافته‌ها نشان داد ۵ درصد پاسخگویان بی‌سواد، ۱۴ درصد دارای تحصیلات در حد ابتدایی، ۲۱ درصد در حد راهنمایی، ۲۸ درصد در سطح دیپلم و متوسطه و ۳۲ درصد دارای تحصیلات دانشگاهی (کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) بوده‌اند.

بررسی وضعیت حس تعلق به مکان و مؤلفه‌های آن در بافت تاریخی شهر بندرلنگه

برای بررسی وضعیت مؤلفه‌های ده‌گانه حس تعلق به مکان در محدوده مورد مطالعه متغیرهای هر مؤلفه با هم ترکیب شدند و با استفاده از آزمون مقایسه میانگین (آزمون تی تک نمونه‌ای) وضعیت این مؤلفه‌ها بررسی شده است. در این آزمون میانگین مبنا عدد ۳ است. نتایج نشان می‌دهد (جدول ۳) میانگین همه مؤلفه‌های حس تعلق به مکان در بافت تاریخی شهر بندرلنگه به صورت معناداری بیشتر از میانگین مبنا است. در این میان بیشترین و کمترین میانگین به ترتیب به مؤلفه‌های عناصر طبیعی و آسایش محیطی و مبلمان و تجهیزات اختصاص یافته است که میانگین آن‌ها به ترتیب ۴/۴۲ و ۳/۴۷ است. در واقع یافته‌ها گویای این مطلب است که ساکنان بافت تاریخی شهر بندرلنگه به لحاظ مؤلفه‌های حس تعلق به مکان، در وضعیت مناسبی قرار دارند.

جدول شماره ۳. بررسی وضعیت شاخص‌های حس تعلق به مکان در بافت تاریخی شهر بندرلنگه

مؤلفه	t	درجه آزادی	میانای آزمون = ۳		فاصله اطمینان در سطح ۹۵ درصد حد پایین حد بالا
			میانگین	اختلاف از میانگین	
عناصر طبیعی و آسایش محیطی	۲۲/۸۸۷	۱۸۹	۴/۴۲	۱/۴۱۶	۱/۳ ۱/۵۳
کیفیت‌های فضایی	۱۱/۲۷۹	۱۸۹	۳/۶۷	۰/۶۶۸	۰/۷۹ ۰/۵۵
دسترسی و نفوذپذیری	۱۹/۳۶۵	۱۸۹	۴/۰۳	۱/۰۲۶	۰/۹۲ ۱/۱۳
کارکردها و فعالیت‌ها	۹/۳۱۷	۱۸۹	۳/۶۵	۰/۶۴۷	۰/۷۸ ۰/۵۱
مبلمان و تجهیزات	۷/۹۹۴	۱۸۹	۳/۴۷	۰/۴۶۸	۰/۵۸ ۰/۳۵
هویت	۲۲/۲۴۴	۱۸۹	۴/۲۵	۱/۲۵۳	۱/۱۴ ۱/۳۶
خوانایی	۱۸/۳۶۳	۱۸۹	۴/۲۹	۱/۲۸۹	۱/۱۵ ۱/۴۳
زیبایی و نماد	۱۷/۱۵۴	۱۸۹	۴/۱۷	۱/۱۶۸	۱/۰۳ ۱/۳
تعاملات اجتماعی	۱۱/۴۱۱	۱۸۹	۳/۸۱	۰/۸۱۱	۰/۶۷ ۰/۹۵
زمان	۱۸/۱۰۵	۱۸۹	۴/۱۳	۱/۱۲۶	۱ ۱/۲۵

در ادامه با استفاده از جدول توزیع فراوانی و آزمون تی تک‌نمونه‌ای وضعیت کلی حس تعلق به مکان در بافت تاریخی شهر بندرلنگه بررسی شده است. نتایج نشان می‌دهد (جدول ۴) ۵/۲ درصد ساکنان دارای حس تعلق بسیار ضعیف و ضعیف، ۲۲/۱ درصد حس تعلق متوسط و حدود ۷۳ درصد دارای حس تعلق در سطوح زیاد و بسیار زیاد بوده‌اند. نتایج آزمون تی نشان می‌دهد (جدول ۵) میانگین محاسبه شده برای حس تعلق به مکان در بافت تاریخی شهر بندرلنگه با مقدار ۴/۰۲۲، به صورت معناداری بیشتر از حد مبنا بوده و بالاتر از سطح متوسط قرار دارد. در مجموع با توجه به یافته‌های حاصل شده می‌توان چنین عنوان کرده که وضعیت حس تعلق به مکان و مؤلفه‌های آن در بافت تاریخی شهر بندرلنگه در وضعیت مناسبی قرار دارد. این مهم نشانگر پتانسیل بالای بافت تاریخی در نگهداشت جمعیت و برخورداری این بافت از

مؤلفه‌های مانند هویت، خوانایی، به کارگیری عناصر طبیعی و آسایش محیطی و ... در بافت تاریخی شهر بندرلنگه است.

جدول شماره ۴. بررسی وضعیت کلی حس تعلق به مکان در بافت تاریخی شهر بندرلنگه

سطح	فراوانی	درصد	درصد فراوانی تجمعی
بسیار ضعیف	۵	۲/۶	۲/۶
ضعیف	۵	۲/۶	۵/۲
متوسط	۴۲	۲۲/۱	۲۷/۴
زیاد	۸۲	۴۳/۲	۷۰/۵
بسیار زیاد	۵۶	۲۹/۵	۱۰۰
کل	۱۹۰	۱۰۰	-

جدول شماره ۵. بررسی وضعیت کلی حس تعلق به مکان در بافت تاریخی شهر بندرلنگه

-		مبنای آزمون = ۳			t	درجه آزادی	معنی‌داری	میانگین	اختلاف از میانگین	فاصله اطمینان در سطح ۹۵ درصد
حس تعلق به مکان		حد پایین	حد بالا	حد پایین	حد بالا					
۳۱/۸۴۳	۱۸۹	۰/۰۰۰	۴/۰۲۲	۱/۰۲۲	۰/۹۵۹	۱/۰۸۶				

بررسی وضعیت حس تعلق به مکان و شاخص‌های آن در بافت جدید شهر بندرلنگه

در خصوص بررسی وضعیت شاخص‌های حس تعلق به مکان در بافت جدید شهر بندرلنگه، یافته‌ها نشان می‌دهد (جدول ۶) میانگین محاسبه شده برای مؤلفه‌های مبلمان و تجهیزات و زمان به ترتیب با مقدار ۴/۱۳ و ۳/۱۷، بیشتر از حد متوسط است و میانگین سایر مؤلفه‌ها کمتر از حد مینا بوده است. در این میان پایین‌ترین میانگین‌ها به مؤلفه‌هایی مانند عناصر طبیعی و آسایش محیطی، هویت و تعاملات اجتماعی به ترتیب با میانگین ۲/۱۲، ۲/۱۴ و ۲/۱۹، اختصاص یافته است. در مجموع یافته‌ها گویای این مطلب است که وضعیت اکثر مؤلفه‌های حس تعلق به مکان در بافت جدید شهر بندرلنگه در وضعیت مناسبی قرار ندارند.

جدول شماره ۶. بررسی وضعیت شاخص‌های حس تعلق به مکان در بافت جدید شهر بندرلنگه

مؤلفه		مبنای آزمون = ۳			t	درجه آزادی	معنی‌داری	میانگین	اختلاف از میانگین	فاصله اطمینان در سطح ۹۵ درصد
حد پایین	حد بالا	حد پایین	حد بالا	حد پایین	حد بالا					
-۱۳/۸۸۶	۲۰۸	۰/۰۰۰	۲/۱۲	۰/۸۷۹	-۱	-۰/۷۵	عناصر طبیعی و آسایش محیطی			
-۶/۸۶۲	۲۰۸	۰/۰۰۰	۲/۵۵	۰/۴۴۸	-۰/۵۸	-۰/۳۲	کیفیت‌های فضایی			
۴/۷۱	۲۰۸	۰/۰۰۰	۳/۳۷	۰/۳۶۹	۰/۲۱	۰/۵۲	دسترسی و نفوذپذیری			
-۹/۲۲۸	۲۰۸	۰/۰۰۰	۲/۳۲	۰/۶۷۹	-۰/۸۲	-۰/۵۳	کارکردها و فعالیت‌ها			
۲۰/۸۴۷	۲۰۸	۰/۰۰۰	۴/۱۳	۱/۱۲۷	۱/۰۲	۱/۲۳	مبلمان و تجهیزات			
-۱۲/۰۶۳	۲۰۸	۰/۰۰۰	۲/۱۴	۰/۸۶۳	-۱	-۰/۷۲	هویت			
-۱۰/۳۶۸	۲۰۸	۰/۰۰۰	۲/۴	۰/۶	-۰/۷۱	-۰/۴۹	خوانایی			
-۸/۷۴۵	۲۰۸	۰/۰۰۰	۲/۳۳	۰/۶۶۹	-۰/۸۲	-۰/۵۲	زیبایی و نماد			
-۱۰/۹۴	۲۰۸	۰/۰۰۰	۲/۱۹	۰/۸۰۶	-۰/۹۵	-۰/۶۶	تعاملات اجتماعی			
۲/۳۴۵	۲۰۸	۰/۰۲۰	۳/۱۷	۰/۱۶۹	۰/۰۳	۰/۳۱	زمان			

نتایج بررسی وضعیت کلی حس تعلق به مکان در بافت جدید شهر بندرلنگه نشان می‌دهد (جدول ۷) ۵۳/۱ درصد از ساکنان وضعیت تعلق مکانی را در سطوح بسیار ضعیف و ضعیف عنوان کرده‌اند و ۲۶/۸ درصد در سطح متوسط و ۲۰/۱ درصد در سطوح زیاد و بسیار زیاد قرار گرفته‌اند. نتایج وضعیت کلی حس تعلق به مکان در بافت جدید محدوده مطالعاتی

نشان می‌دهد (جدول ۸) میانگین محاسبه شده با مقدار $۲/۶۸$ ، به صورت معناداری کمتر از حد مینا می‌باشد. منفی شدن آماره‌های t ، اختلاف از میانگین و حد بالا و پایین نیز نشانگر این مطلب است که میانگین محاسبه شده پایین تر از حد متوسط می‌باشد. در مجموع می‌توان چنین عنوان کرد که حس تعلق به مکان همانند مؤلفه‌های آن در بافت جدید شهر بندرلنگه در وضعیت ضعیفی قرار دارد.

جدول شماره ۷. بررسی وضعیت کلی حس تعلق به مکان در بافت جدید شهر بندرلنگه

سطح	فراوانی	درصد	درصد فراوانی تجمعی
بسیار ضعیف	۴۶	۲۲	۲۲
ضعیف	۶۵	۳۱/۱	۵۳/۱
متوسط	۵۶	۲۶/۸	۷۹/۹
زیاد	۲۷	۱۲/۹	۹۲/۸
بسیار زیاد	۱۵	۷/۲	۱۰۰
کل	۲۰۹	۱۰۰	-

جدول شماره ۸. بررسی وضعیت کلی حس تعلق به مکان در بافت جدید شهر بندرلنگه

-		مبنای آزمون = ۳		حس تعلق به مکان	
t	درجه آزادی	میانگین اختلاف از میانگین	فاصله اطمینان در سطح ۹۵ درصد	حد پایین	حد بالا
-۸/۱۵۸	۲۰۸	۲/۶۸	۰/۰۰۰	-۰/۳۲	-۰/۲۴۸
				-۰/۴۰۷	

مقایسه تطبیقی حس تعلق به مکان در بافت تاریخی و جدید شهر بندرلنگه

برای مقایسه وضعیت حس تعلق به مکان در بافت تاریخی و جدید محدوده مطالعاتی، از آزمون t با دو نمونه مستقل استفاده شده است (جدول ۹ و ۱۰) نتایج نشان می‌دهد سطح معنی‌داری آزمون لون از $۰/۰۵$ بزرگ‌تر است بنابراین می‌توان چنین عنوان کرد که فرض عدم برابری واریانس‌ها برای دو گروه (بافت تاریخی و جدید) در خصوص احساس تعلق به مکان پذیرفته می‌شود. همچنین نتایج آزمون t با مقدار $۲۴/۹۵$ و سطح معناداری $۰/۰۰۰$ ، نشان می‌دهد میانگین حس تعلق به مکان در بافت تاریخی با مقدار $۴/۰۲$ و بافت جدید با مقدار $۲/۶۸$ ، در سطح اطمینان ۹۵ درصد با یکدیگر تفاوت دارند و وضعیت حس تعلق به مکان در بافت تاریخی شهر بندرلنگه نسبت به بافت جدید آن در وضعیت مطلوبی قرار دارد.

جدول شماره ۹. گروه‌های آماری در خصوص آزمون t با دو نمونه مستقل

-	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار
بافت تاریخی	۱۹۰	۴/۰۲۲	۰/۴۴۲	۰/۰۳۲
بافت جدید	۲۰۹	۲/۶۸	۰/۶۱۷	۰/۰۴۲

جدول شماره ۱۰. نتایج آزمون t با دو نمونه مستقل در خصوص حس تعلق به مکان در بافت تاریخی و جدیدی شهر بندرلنگه

تست لون برای برابری واریانس‌ها		آزمون t برای برابری میانگین‌ها				
F	معنی‌داری	t	درجه آزادی	معنی‌داری	اختلاف میانگین	انحراف معیار
۳۵/۵۶۷	۰/۰۰۰	۲۴/۵۷	۳۹۷	۰/۰۰۰	۱/۳۳	۰/۰۵۴
					فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					حد پایین	حد بالا
احساس	فرض برابری واریانس‌ها	۲۴/۹۵	۳۷۶/۸۹	۰/۰۰۰	۱/۳۳	۰/۰۵۳
تعلق مکانی	فرض عدم برابری واریانس‌ها	۲۴/۹۵	۳۷۶/۸۹	۰/۰۰۰	۱/۳۳	۰/۰۵۳

نتیجه‌گیری

حس تعلق به مکان با در بر گرفتن مؤلفه‌هایی مانند عناصر طبیعی و آسایش محیطی، کیفیت‌های فضایی، دسترسی و نفوذپذیری، کارکردها و فعالیت‌ها، مبلمان و تجهیزات، هویت، خوانایی، زیبایی و نماد، تعاملات اجتماعی و زمان در فضاهای شهری، نقش مؤثری را در پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی - کالبدی ایفا می‌نماید. امروزه در راستای توسعه پایدار بافت‌های جدیدی شهری و همچنین حفاظت و نگهداری از میراث کهن تاریخی و فرهنگی شهری، الگوبرداری از معماری و طراحی بافت‌های تاریخی و قدیمی که نماد و سمبل آسایش و رفاه برای ساکنان بوده‌اند، در دستور کار برنامه‌ریزان شهری قرار گرفته است. با توجه به تفاوت مکانی بین فضاهای شهری و بافت‌های تاریخی شهرهای مختلف، بررسی وضعیت حس تعلق به مکان در بافت‌های تاریخی و جدید هر شهری، می‌تواند نقش مهمی را در برنامه‌ریزی‌های مربوطه به بافت‌های مختلف شهری ایفا نماید. نتایج پژوهش حاضر نشان داد وضعیت حس تعلق به مکان در بافت تاریخی شهر بندرلنگه در وضعیت مناسبی قرار دارد. نتیجه حاصل شده با یافته‌های پژوهش منتظرالحجه و همکاران (۱۳۹۵) در خصوص حس مکان در محله‌های تاریخی شهر یزد، عنانهاد و همکاران (۱۳۹۸) در ارتباط با حس تعلق به مکان در محله قدیمی ساغریسازان رشت و یزدانی و همکاران (۱۳۹۸) در مورد حس تعلق به مکان در حاشیه شهر اردبیل، همسو می‌باشد. نتایج پژوهش نشان داد برعکس بافت تاریخی شهر بندرلنگه، وضعیت کلی و اکثر مؤلفه‌های آن در بافت جدید این شهری در وضعیت نامناسبی قرار دارد. از آنجایی که بزی و همکاران (۱۳۹۳) در محلات شهر خرم‌آباد، سرابی و همکاران (۱۳۹۵) در بافت قدیم شهر کاشان و محمدمرادی و همکاران (۱۳۹۸) در بافت تاریخی محله امامزاده یحیی، در مطالعات خود به وضعیت نامناسب حس تعلق به مکان اشاره کرده‌اند، لذا نتایج این بخش از پژوهش با مطالعات آن‌ها همسو می‌باشد. در خصوص مقایسه حس تعلق به مکان در بافت تاریخی و جدید شهر بندرلنگه نتایج نشان داد در سطح ۹۵ درصد اطمینان، وضعیت حس تعلق به مکان در بافت تاریخی بهتر از بافت جدیدی این شهر است. نتایج این بخش از پژوهش با نتایج مطالعه منتظرالحجه و همکاران (۱۳۹۵) در خصوص حس مکان در محله‌های تاریخی و جدید شهر یزد، تطابق دارد.

با توجه به نتایج حاصل شده و وضعیت مناسب بافت تاریخی شهر بندرلنگه در مقایسه با بافت جدیدی آن در خصوص حس تعلق به مکان و مؤلفه‌های آن و همچنین با عنایت به نقش غیرقابل‌انکار حس تعلق به مکان در توسعه شهرهای امروزی، در گام اول حفاظت و بازآفرینی بافت تاریخی شهر بندرلنگه امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد. همچنین پیشنهاد می‌شود در طراحی و توسعه بافت جدید این شهر، باید به مؤلفه‌های حس تعلق به مکان به‌ویژه عناصر طبیعی و آسایش محیطی، هویت و تعاملات اجتماعی و... توجه بیشتری معطوف گردد و از بافت تاریخی شهر بندرلنگه به‌عنوان مبنا و الگویی برای برنامه‌ریزی و مدیریت بافت جدید شهری به‌ویژه در ابعاد طراحی و معماری استفاده به عمل آورد.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله که برگرفته از رساله دکتری می‌باشد حامی مالی نداشته است.

منابع

- ۱) حبیبی، دینا؛ حبیبی، افسانه؛ کسالایی، افسانه؛ گرجی‌پور، فاطمه؛ توکلی، مهرداد (۱۳۹۷) تبیین حس تعلق به مکان و هویت فضاهای شهری با تأکید بر بازارهای سنتی، معماری‌شناسی، سال ۱، شماره ۳، صص. ۸-۱.
- ۲) دانش‌پایه، نثار و حبیب، فرح (۱۳۹۶) معیارهای اصلی شکل‌گیری حس مکان در پهنه‌های توسعه جدید شهری مطالعه موردی: منطقه ۲۲ و ۴ شهرداری تهران، فصلنامه مطالعات شهری، دوره ۶، شماره ۲۵، صص. ۳۰-۱۷.
- ۳) دانشپور، عبدالهادی و شیرینی، الهام (۱۳۹۴) عناصر کالبدی کارکردی شکل‌دهنده به هویت بافت‌های تاریخی شهر ایرانی اسلامی، فصلنامه نقش‌جهان، دوره ۵، شماره ۱، صص. ۲۵-۱۷.
- ۴) قشقای، رضا؛ موحد، خسرو؛ محمدزاده، حجت‌الله (۱۳۹۵) ارزیابی حس تعلق به مکان با تأکید بر عوامل کالبدی و محیطی در

- سواحل شهری (مطالعه موردی: ساحل بوشهر)، پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، دوره ۴، شماره ۲، صص. ۲۶۱-۲۸۲.
- (۵) قنبران، عبدالحمید؛ صالحی، بهروز؛ فردوسیان، سیما؛ فتح‌الهی، سجاد (۱۳۹۷) شناسایی عوامل مؤثر بر حس تعلق به مکان در فضاهای دانشگاهی شهر تهران، فصلنامه آموزش عالی ایران، سال ۱۰، شماره ۲، صص. ۴۷-۶۵.
- (۶) میرزامحمدی، احمد و تقی‌پور قصابی، بهزاد (۱۳۹۸) طراحی مجتمع مسکونی پایدار با تأکید بر روانشناسی محیطی از بعد حس تعلق به مکان، نشریه شباک، سال ۵، شماره ۴۰، صص. ۷۸-۸۶.
- (۷) ولدبیگی، سیوان و حبیبیان، هما (۱۳۹۴) تحلیلی بر اصول و قواعد شهرسازی ایرانی - اسلامی با رویکرد زیبایی‌شناسی شهری، مطالعات محیطی هفت حصار، شماره ۱۳، سال ۱۴، صص. ۴۱-۵۰.
- 8) Bartlett, J.E. & Kotrlik, J.W. & Higgins, C.C. (2001) Organizational research: Determining appropriate sample size in survey research. *Information Technology, Learning, and Performance Journal*, Vol.19, No.1, pp.43-50.
- 9) Bonaiuto, M. & Fornara, F. & Bonnes, M. (2002) Indexes of perceived residential environment quality and neighborhood attachment in urban environments: a confirmation study on the city of Rome, *Landscape and Urban Planning*, Vol.998, pp.1-12.
- 10) Bouwmeester, J. & Hartmann, T. (2021) Unraveling the self-made city: The spatial impact of informal real estate markets in informal settlements, *Cities*, Vol.108, pp.1-8.
- 11) Castello, Lineu. (2016) *Rethinking the Meaning of Place, Conceiving Place in Architecture-Urbanism*, translated by Nick Rands, First Published 2010 by Ashgate Publishing, New York: Routledge.
- 12) Chen, Roger B. & Ashok, Sekar. (2018) Investigating the impact of Sense of Place on site visit frequency with nonmotorized travel modes, *Journal of Transport Geography*, No. 66, pp. 268-282.
- 13) Comstock, N. & Dickinson, L. & Marshall, J. & Soobader, M.-J. & Turbin, M. & Buchenau, M. & Litt, J. (2010) Neighborhood Attachment and its Correlates: Exploring Neighborhood Conditions, Collective Efficacy and Gardening, *Journal of Environmental Psychology*, Vol.30, No.4, pp. 435-442.
- 14) Daneshpayeh, N. Habib, F. (2017) The main criteria for the formation of a sense of place in new urban development areas Case study: District 22 and 4 of Tehran Municipality, *Journal of Urban Studies*, Vol.6, No.25, pp. 17-30. [in Persian].
- 15) Daneshpour, A. & Shiri, E. (2015) Functional Physical Elements Shaping the Identity of Historical Textures of the Islamic Iranian City, *Naqsh-e Jahan Quarterly*, Vol.5, No.1, pp. 17-25. [in Persian].
- 16) Eisenhauer, B. & Krannich, R. & Blahna, D. (2000) Attachments to special places on public lands: An analysis of activities, reason for attachments, and community connections, *Society and Natural Resources*, Vol.13, No.5, pp.421-441.
- 17) Habibi, D. & Habibi, A. & Kasai, A. & Gorjipour, F. & Tavakoli, M. (2018) Explaining the sense of belonging to place and identity in urban spaces with emphasis on traditional markets, *Architecture*, Vol.1, No.3, pp. 1-8. [in Persian].
- 18) Kyle, G. & Graefe, A. & Manning, R. & Bacon, J. (2004) Effects of place attachment on users' perceptions of social and environmental conditions in a natural setting, *Journal of Environmental Psychology*, Vol.24, pp.213-225.
- 19) Lewicka, M. (2008) Place attachment, place identity, and place memory: Restoring the forgotten city past, *Journal of Environmental Psychology*, Vol.28, pp.209-231.
- 20) Mirzam Mohammadi, A. & Taghipour Ghasabi, B. (2019) Design of a sustainable residential complex with emphasis on environmental psychology in terms of a sense of place, *Shabak*, Vol.5, No.40, pp. 78-86. [in Persian].
- 21) Qashqaei, R. & Movahed, K. & Mohammadzadeh, H. (2016) Evaluating the sense of belonging to the place with emphasis on physical and environmental factors in urban beaches (Case study: Bushehr beach), *Geographical Research on Urban Planning*, Vol. 4, No.2, ppp. 261-282. [in Persian].
- 22) Qnbaran, A. & Salehi, B. & Ferdowsian, S. & Fath Elahi, S. (2018) Identifying the effective factors on the sense of belonging to the place in the university spaces of Tehran,

- Iranian Higher Education Quarterly, Vol.10, No.2, pp. 47-65. [in Persian].
- 23) Relph, Edward. (2007) Spirit of Place and Sense of Place in Virtual Realities, *Techne Research in Philosophy and Technology*, Vol.10, No.3, pp.17-25.
  - 24) Scannell, L. & Gifford, R. (2010) The relations between natural and civic place attachment and pro-environmental behavior, *Journal of environmental psychology*, Vol.30, No.3, pp.289-297.
  - 25) Scannell, L. & Gifford, R. (2017) The experienced psychological benefits of place attachment, *Journal of Environmental Psychology*, Vol.51, pp.256-269.
  - 26) Seamon, D. (2013) Lived bodies, place, and phenomenology: implications for human rights and environmental justice, *Journal of Human Rights and the Environment*, Vol.4, No.2, pp.143-166.
  - 27) Steffen, W. & Sanderson, A. & Jäger, J. & Tyson, P.D. & Moore III, B. & Matson, P.A. & Richardson, K. & Oldfield, F. & Schellnhuber, H.-J. & Turner II, B.L. & Wasson, R.J. (Eds.), (2004) *Global Change and the Earth System: A Planet under Pressure*, IGBP Book Series. Springer-Verlag, Heidelberg, Germany.
  - 28) Trentelman, C. (2009) *Place Attachment and Community Attachment: A Primer Grounded in the Lived Experience of a Community*. Sociologist Society and Natural Resources, Vol.22, pp.191-210.
  - 29) Valdebeigi, S. & Habibian, H. (2015) An Analysis of the Principles and Rules of Iranian-Islamic Urban Planning with an Urban Aesthetic Approach, *Haft Hesar Environmental Studies*, Vol.14, No. 13, pp. 41-50. [in Persian].
  - 30) Vaske, J. & Kobrin, K. (2001) Place attachment and environmentally responsible behavior, *The Journal of Environmental Education*, Vol.32, No.4, pp.16-21.
  - 31) Warzecha, C. & Lime, D. (2001) Place attachment in Canyonlands National Park: Visitors' assessment of setting attributes on the Colorado and Green Rivers, *Journal of Park and Recreation Administration*, Vol.19, No.1, pp.59-78.
  - 32) Windsong, E. (2010) There is no Place Like Home: Complexities in Exploring Home and Place Attachment, *The Social Science Journal*, Vol.47, pp.205-214.